

відуальність. Яку б роль Ви не грали — у найрізноманітніших за жанром п'єсах і у найнесподіваніших режисерських вирішеннях — крізь усі зміни виразів акторського обличчя проступає ліричне начало. І в лукавій посмішці Шарлотти, і у мінливій за настроями Стеллі, і в іронічній усмішці наскрізь спокушеної життям Мурзавецької, і в гримасах нереалізованої у своїй жіночій сутності Раневської...

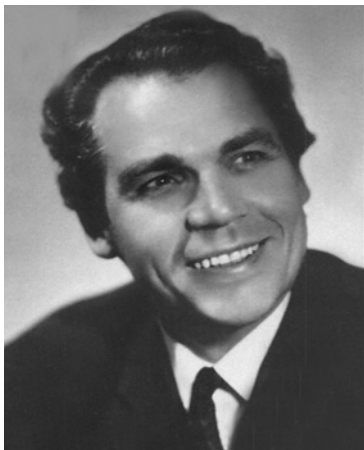
Ви — мужня людина, бо стоїчно, не втрачаючи себе, не йдучи на компроміси, проходить крізь усі життєві випробування, а їх було, як на мій погляд, чимало. Пам'ятаю, — це було зовсім недавно, — з якою гідністю Ви захищали свого художнього керівника і з ним — гідність свого театру від позамистецьких зазіхань тимчасово «владь державних». У Вас тоді вирвалось в одному з інтерв'ю: «Про що я мрію? Вранці відкрити очі і побачити, що історія з війною проти театру Лесі Українки розтанула, як жахливий сон». І Ви знайшли в собі сили не для одноразового акту непокори, а для довготермінового усвідомленого протистояння тим, хто прагнув розвалити театр російської драми. І все-таки, Тетяно Євгенівно, повірте — Вам легко живеться. Ви любите Театр — і бачите в ньому смисл свого життя. Ви любите саме цей театр — і в цьому Ваше покликання. Вас люблять глядачі, Вашої появи на сцені чекають — і в цьому Ваше щастя. Щастя Вам і у другій — кращій — половині терміну життя людського.

Сприймійте же це поздоровлення з ювілеєм як короткий конспект монографії про Вас. А ось і назва — «СПОКУШЕНА СЦЕНОЮ».

Ростислав КОЛОМІЄЦЬ

член-кореспондент НАМ України

ДМИТРО ГНАТЮК (До 85-річчя від дня народження)

*Опера — моя радість і любов,
а пісня — то душа моя.*

Д. Гнатюк

У Дмитра Гнатюка безліч нагород і відзнак. Заслужених працею і талантом, творчими здобутками, справжнім служінням рідному народові і культурі. Назвемо тільки найвагоміші. У 19 років він стає заслуженим артистом України, а в 1960 році — позастрою традицією черговості в присвоєнні звань, яка існувала і незмінно дотримувалася в ті часи, ще не маючи звання народного артиста України — стає народним артистом СРСР (народного артиста України йому присвоїли вже у роки незалежної України в 1999 році). 1973 року був удостоєний Державної премії України імені Т.Г. Шевченка, 1977 — Державної премії СРСР, а за виконання партії Мурмана в опері З. Паліашвілі «Абесалом і Етері» — Державної премії Грузії (1972). У 1985 стає Героєм Соціалістичної Праці, а в 2005 — Героєм України. 1996 року його

обрали дійсним членом Академії мистецтв України... Та найбільшою нагородою для митця є щира і беззастережна любов народу, для якого він співав на оперній сцені і в концертних залах понад п'ятдесят років, а нині продовжує свою велику мистецьку долю як режисер-постановник у Національній опері України.

Не часто людина може стати легендою ще за життя. Дмитро Гнатюк став легендою за життя ще на початку своєї творчої кар'єри, розпочатої всупереч багатьох усталених канонів оперної сцени. Він прийшов із консерваторії не початківцем-стажером, а майстром з красивим, тембрально неповторним і потужним голосом. То була не тільки школа великого Івана Паторжинського, а й подарований Богом талант, розвинений натхненною працею до вершин творчих здобутків.

Життя прожити — не поле перейти. Особливо, якщо мова йде про мистецтво, а тим паче про оперне, коли кожний вихід на сцену вимагає народжуватися знову й знову, проживати чиесь життя через власну душу і власне серце. Створені ним образи на оперній сцені підкоряли не тільки вокальним і артистичним втіленням, а передусім внутрішньою єдністю між героєм і митцем. Незбагнений катарсис творення під час кожного виходу на сцену і визначав мистецьку особистість Дмитра Гнатюка.

Потічок до великої життєвої ріки Дмитра Гнатюка розпочався на Буковині, чи не найзгорьованішій українській землі, перетоптаній багатьма владами і правителями. Йому було п'ятнадцять, коли румунську владу змінила радянська, декларуючи прекрасне життя. Можливо, так і було кілька місяців, поки не почалися арешти священників і вчителів, просвітніх і кооперативних активістів, просто заможніших селян: хтось опинявся у в'язницях, хтось аж на Колимі. Не обминуло чорне крило біди і сім'ю Гнатюків. Старшого Дмитрового брата Івана навіки поглинуло підземелля чернівецького НКВС. Потім була Друга світова війна, депортація на один із уральських військових заводів з чотирнадцятигодинним робочим днем. Рятувала від гнітючого смутку хіба що пісня.

Після визволення України від німецьких загарбників вдалося повернутися на рідну землю, а невдовзі стати хористом Чернівецького музично-драматичного театру. Василь Василько, один із корифеїв українського драматичного театру, почувши спів Дмитра Гнатюка, наполіг, щоб хлопець їхав до Києва і вступав до консерваторії. 1946 року молодий буковинець стає учнем уславленого українського баса Івана Паторжинського, педагога вимогливого, а в чомусь і дуже жорсткого.

Вокальні успіхи Дмитра Гнатюка були настільки вражаючі, що вже по завершенні другого курсу він дебютує в партії графа Альмавіви у «Весіллі Фігаро» В.А. Моцарта, а згодом співає Євгенія Онегіна і Алеко в однойменних операх П. Чайковського і С. Рахманінова на сцені консерваторської оперної студії. А студентом третього курсу вперше виступив і на сцені уславленої київської опери в партії Миколи у виставі «Наталка Полтавка» за участю свого педагога Івана Паторжинського (Виборний), Марії Литвиненко-Вольгемут (Терпилиха), Зої Гайдай (Наталка), Петра Білинника (Петро). Дуже символічна вистава: корифеї української сцени не тільки прилучили до свого творчого гурту молодого баритона, а й немов дали йому благословення на право співати на цій сцені. Образ Миколи, підготовлений разом із видатним Амвросієм Бучмою, перебував у репертуарі Дмитра Гнатюка понад двадцять років і щоразу актор співав його з якимось особливим піднесенням, завжди як уперше, відчуваючи свою ментальну єдність із цим глибоко душевним і романтично-піднесеним сільським

юнаком. То було щоразу поверненням до калинового коріння народного буття, від якого виростав і його селянський рід. Сьогодні, працюючи над цією оперою вже як режисер, готуючи до сценічного втілення партій молодих виконавців, вихованих у нових реаліях життя і в дещо іншому ментальному полі, Дмитро Михайлович прагне, щоб зрозуміли вони не роль Миколи, а його поетичну, вразливу душу.

У 1951 році Дмитро Гнатюк став солістом Київського академічного театру опери і балету імені Тараса Шевченка. Ця життєва подія співпала ще з однією: разом з театром він їде на Декаду українського мистецтва і літератури в Москву. Його участь в концерті солістів київської опери, який відбувся у Великому залі Московської консерваторії, став знаковим для молодого співака. Відтоді Дмитро Гнатюк — незмінний учасник усіх найпрестижніших концертів упродовж наступних п'яти десятиліть. Опера і пісня стають рівнозначними у його творчості. Тоді газета «Советская культура», хоч і не дуже коректно для співацького загалу, написала про дебютанта: «Небагато знайдеться баритонів, котрі б не позаздрили мужньому, драматично виразному тембру голосу Дмитра Гнатюка».

Повоєнна київська опера була театром вокальних зірок першої величини. Початок його активної творчої діяльності припав на часи, коли на сцені співали Зоя Гайдай і Михайло Гришко, Марія Литвиненко-Вольгемут і Єлизавета Чавдар, Борис Гмиря і Лариса Руденко, Андрій Іванов і Юрій Кипоренко-Даманський. Навіть другі партії тут виконували блискучі виконавці. В театрі сповідували принцип, що нема маленьких партій, є хіба що маленькі актори.

Він не загубився серед уславлених імен, а навпаки, дуже швидко напрацював помітний для співака першого ряду репертуар. Першою партією, яку Дмитро Гнатюк підготував у театрі, була партія Єлецького в «Піковій дамі» П. Чайковського. Невдвозі співав поперемінно партії Рангоні і Щелкалова у «Борисі Годунові» М. Мусоргського. Кантиленність, краса голосу, його артистичний талант відкривають молодому співакові шлях і до вердівського репертуару. Баритон Дмитра Гнатюка в однаковій мірі можна вважати і ліричним, і драматичним, залежно від того, яку він партію виконував. Співак вільно, залежно від вокального малюнка партії міняв темброві нюанси, переходив від елегантності піано до експресивної динаміки, особливо у виставах з напруженим психологічним розвитком. Режисери М. Стефанович і В. Складенко, диригенти В. Тольба і В. Пірадов залучають молодого співака до участі у виставах «Травіата» (Жермон), «Бал-маскарад» (Ренато), «Ріголетто» (заголовна партія), «Отелло» (Яго), «Аїда» (Амонасро) і «Трубадур» (ді Луна), «Фауст» (Валентин).

До найяскравіших сторінок життя Дмитра Гнатюка належить його класичний і сучасний український репертуар. Окрім Миколи в «Наталді Полтавці», співак створив яскраві партії ще у двох операх Миколи Лисенка: Остапа в «Тарасі Бульбі» та Енея в «Енеїді». Дуже різні і несхожі образи, але є в них і щось спільне — любов до народу, рідної землі, волелюбність. Блискучий вокально-драматургічний образ Султана створив він і в «Запорожці за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського.

Багатогранність таланту Дмитра Гнатюка розкривається в багатостилістичній палітрі його творчого доробку. Однаково довершені у співака партії як в операх західноєвропейської і російської класики, так і в сучасному репертуарі. Доречно додати, що він ніколи не зловживав мізансценами, акторським епатажем, а творив свої партії насамперед голосом, йдучи від партитури і задуму композитора, тонко розуміючись

на таких нюансах, як стиль творчості, часу, епохи, подій, які охоплює та чи інша опера. Оце внутрішнє осмислення партії, що відбувалося не тільки в класі з концертмейстером чи на репетиціях з диригентом, а радше через особисті роздуми й розмірковування над образом як синтезом багатьох чинників, поволі, ще задовго до того, як сформується думка про режисерську роботу, створювало в ньому світогляд режисера. На відміну від багатьох співаків, особливо сучасних, він бачив свою партію не тільки як її виконавець, а насамперед у контексті вистави, дбаючи про природне її влиття у потік сценічної дії. Прекрасний творчий принцип, на жаль, нині децю втрачений.

Сорок партій, підготовлених і виконаних на оперній сцені Дмитром Гнатюком, уже самою кількістю підтверджують творчу активність і енергію співака, поза яким не пройшло практично жодної помітної прем'єри останніх п'яти десятиліть історії Національної опери України. До золотого фонду українського оперного мистецтва ввійшли створені Дмитром Гнатюком найскладніші баритонові партії російської класики, особливо у творах улюбленого Дмитром Михайловичем Петра Чайковського, зокрема Мазепи, якого навіть у часи беззастережної однозначності історичного трактування гетьмана зрадником, співак подав красивою, цільною і водночас глибоко трагічною особистістю. Психологічна наповненість його голосу, те, що ми називаємо обертонами і вокальними нюансами, на щастя, залишалися поза можливостями радянської цензури. Мазепу у виконанні Дмитра Гнатюка не засуджували, йому скоріш співчували.

З великою мистецькою переконливістю виконував співак і таку складну, багатогранну партію, як Євгеній Онегін, тонко передаючи стилістику Чайковського, для якого цей образ був дуже близьким. А ще були Томський і Єлецький у «Піковій дамі», Алеко і Демон в однойменних творах С. Рахманінова і А. Рубінштейна, які вимагали і бездоганної вокальної техніки, й уміння відчутти та зрозуміти авторський підтекст цих творів, що було під силу далеко не кожному, навіть досить вправному і досвідченому співакові. Ці партії вимагали творчого катарсису, повного злиття співака і героя.

Західноєвропейська опера посідала у творчому доробку Дмитра Гнатюка досить помітне місце. Окрім уже згаданого вердівського репертуару, він створив чудові образи у «Чарівній флейті» та «Весіллі Фігаро» В.А. Моцарта (птахолова Папагено і серцеда графа Альмавіву), Фігаро в «Севільському цирюльнику» Дж. Россіні, Тельрамунда в «Лоенгріні» Р. Вагнера, а також у двох веристських операх — Альфіо в «Сільській честі» П. Масканьї та Каніо в «Паяцах» Р. Леонкавалло. Вочевидь, партії і стилістично, і вокально, і драматургічно дуже різні, несхожі, кожна вимагала свого розкриття й вокальної інтерпретації, непересічної вокальної майстерності, творчого натхнення.

У шістдесяті роки ХХ століття Дмитро Гнатюк по-справжньому знайшов себе ще в одній мистецькій сфері — як неповторний інтерпретатор малих вокальних форм — пісень і романсів. Власне, тут маємо говорити ширше. Адже саме Дмитро Гнатюк стояв біля витоків унікального в нашому мистецтві явища — відродження української авторської пісні, упослідженої і зневаженої тими соціально-політичними обставинами, які склалися після 1917 року. Разом з Платоном Майбородою, Олександром Білашем, Степаном Сабодашем, Анатолієм Кос-Анатольським Дмитро Гнатюк на дужих крилах свого таланту підніс авторську пісню до небачених висот, повернувши народу співочий український мелос, духовну красу пісні. Це він проніс над планетою «Пісню про рушник», «Ми підем, де трави похилі», «Два кольори», «Черемшину», «Летять

ніби чайки...», «Марічку», «Цвінуть осінні тихі небеса», «Ясени», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»... Його голос уособив пісенну душу рідного народу.

Українська пісня принесла йому і міжнародне визнання. Перша закордонна поїздка співака 1960 року до Австралії та Нової Зеландії стала не тільки відкриттям яскравого таланту, а й української пісні — народної і авторської. Новозеландська газета «Ірвінг пост» писала після низки його концертів на далекому континенті: «У вокальному і артистичному відношеннях Гнатюк — це гігант». У якій країні і перед якою б публікою не виступав Дмитро Гнатюк, поряд з класичними аріями неодмінно виконував українські народні пісні, твори сучасних українських композиторів, які викрешували найніжніші почуття не лише в сповнених туги душах українців, закинутих лихоліттями у далекі краї, а й людей будь-якої національності, заповонених голосом українського співака. Записи на грамофонних дисках-гігантах пісень, романсів, арій з вітчизняного і класичного репертуару у його виконанні розходилися мільйонними накладками. Попри роки, навіть десятиліття, минулі від часу тих записів, вони і до сьогодні звучать в радіо- і телепрограмах, стають немов ковтком свіжого повітря серед сьогоднішньої, на жаль, досить низькопробної і з вокального, і виконавського боку естради, майже відсутнього професіоналізму тих, хто називає себе «улюбленцем публіки». Шкода, що вони ніколи не повертаються до досвіду своїх попередників, не вчаться на зразках, які вже є національною класикою, золотим фондом української вокальної культури.

Творчість Дмитра Гнатюка в роки досить непрості для української духовності, які зараз культурологи й історики мистецтва називають стагнаційними, виходила за межі його особистих досягнень і мала потужний вияв не тільки в оперній та концертній діяльності, а також в активній громадській позиції. Власне, на таких як Дмитро Гнатюк особистостях тримався в ті роки базис національної духовності, національних мистецьких традицій. Своєю еталоною і вершинною творчістю, непересічним талантом він підносив українське музичне мистецтво до таких вершин, що вони ставали недосяжними для будь-кого, хто мав за мету те мистецтво упосліджувати, а охочих до цього було та й і нині залишається ще немало.

Задовго до завершення оперно-виконавської кар'єри Дмитро Гнатюк означив ще одну грань своєї творчої діяльності — музичну режисуру. Мова йде не про формальну освіту, здобуту в Київському інституті театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого, а про внутрішній поклик до постановочної роботи, втілення на сцені власного непересічного досвіду, набутого за майже двадцятип'ятилітню творчу діяльність оперного співака, якому випало працювати з найвидатнішими тогочасними музичними режисерами. У 1975 році Дмитро Гнатюк дебютував як режисер на сцені рідного оперного театру, здійснивши постановку «Князя Ігоря» О. Бородіна (диригент Володимир Кожухар, художник Федір Нірод). Високу якість режисури засвідчує той факт, що вистава зберігається в репертуарі вже тридцять років, через неї пройшло вже два покоління співаків, проте, попри тривалий час, так само як і на прем'єрі, підкоряє єдністю музичного і драматургічного матеріалу, глибиною розкриття епохи і психологічного малюнка дійових осіб, динамічністю й виразністю загального потоку дійства, окремих мізансцен.

Складним випробуванням для режисера-дебютанта стала робота над оперою «Тихий Дон» І. Дзержинського (диригент Костянтин Симеонов, художник Федір Нірод). У багатофрагментарній опері (3 дії, 10 картин) було ще чимало ідеологічної плакат-

ності, однолінійності, надуманості, а тим часом музичний матеріал мав самодостатню цінність. Дмитрові Гнатюку вдалося зламати стереотип «ідейної» опери, перенести центр тяжіння із соціально-революційного пафосу на психологію героя, його внутрішній світ, гуманістичні ідеали. Опера хоч і ненадовго затрималася в репертуарі, але дозволила багатьом співакам спробувати себе в сучасному творі, а режисерові попрацювати з незвичним для академічної опери матеріалом. Справжню насолоду як режисер-постановник Дмитро Гнатюк отримав, працюючи над оперою Дж. Пуччіні «Тоска» (1979, диригент Степан Турчак, художник Федір Нірод), яка започаткувала цілу низку його постановок класичних опер, серед яких «Травіата» і «Аїда» Дж. Верді, «Пікова дама» і «Мазепа» П. Чайковського, «Севільський цирульник» Дж. Россіні, «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського, «Війна і мир» С. Прокоф'єва.

У 1988 році Д. Гнатюка було призначено головним режисером Національної опери України. Ця посада ставить перед ним низку складних проблем, одна з яких — зберегти і розширити нечисленний український оперний репертуар, над яким, попри проголошення в 1991 році незалежності України, повисла загроза якщо не повного зникнення, то упослідженого ставлення. Ніде правди діти, українські вистави давалися недбало, в зношених декораціях, до виконання партій залучалися не кращі співаки. До того ж йшли вони все рідше й рідше. Дирекція прикривалася складним економічним становищем культури, мовляв, треба переходити до репертуару, який «дає касу». Однак Дмитро Гнатюк наполіг на нових постановках української оперної класики і вистав на українську тематику. Здійснює нові інтерпретації опер «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського (1988), «Наталка Полтавка» М. Лисенка (1989) і вперше майже через сімдесят років — одного з найкращих творів української оперної спадщини ХХ століття — «Золотий обруч» Б. Лятошинського (1990). Але особливу увагу приділив він новій інтерпретації опери М. Лисенка «Тарас Бульба» (1992). Геніальна музика знайшла своє адекватне сценічне вирішення і в монументальних сценах, і в ліричних, сповнених почуття і ніжності мізансценах, і в досить цікавих вирішеннях побутових і батальних сцен.

Згодом Д.М. Гнатюк здійснить цікаву інтерпретацію «Аїди» Дж. Верді, яка буде показана у багатьох країнах світу, поставить «Війну і мир» С. Прокоф'єва, яка засвідчить його глибинне розуміння історичної теми і складної багатопланової музики великого композитора ХХ століття.

Дмитро Михайлович залишається в активному творчому ритмі, наполегливо розбудовує українську музичну культуру як професор Національної музичної академії, академік Національної академії мистецтв. Його досвід і знання є такими ж потрібними нації, як і його творчість.

Василь ТУРКЕВИЧ

заслужений діяч мистецтв України